

ULUSLARARASI AVCILAR SEMPOZYUMU / INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AVCILAR

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

ALL ROADS PASS THROUGH AVCILAR

15-16 MART / MARCH 2018

AVCILAR BELEDİYESİ KATKILARIYLA

ALEV YAYINLARI

ULUSLARARASI AVCILAR SEMPOZYUMU / INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AVCILAR

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

ALL ROADS PASS THROUGH AVCILAR

15-16 MART / MARCH 2018

AVCILAR BELEDİYESİ KÜLTÜR HİZMETİDİR

Yayın No: 8

ALEV YAYINLARI

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

Yayın Sahibi
ALEV YAYINLARI

Editör
ŞENGÜL AYDINGÜN
YUSUF BENLİ
AYBERK ENEZ

Yayına Hazırlayan
AHMET KOÇAK

Grafik Tasarım / Kapak
TEKİN ZENGİN

Fotoğraf Arşivleri
ÖZCAN TETİK
FİRÜZKÖY VAKFI

Mayıs 2018

ISBN: 978-975-335-068-6

Alev Yayınları

Genel Ajans Basım, Dağıtım, Organizasyon Ltd. Şti.
Nine Hatun Mah., Horasan Cad. No: 23/B 34220 Esenler - İstanbul
Tel / Faks: +90 (0) 212 646 41 11
E-posta: alev.yayin@gmail.com
Yayıncı Sertifika No: 17134

Baskı-Cilt

Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Mat. Sit. No:2/4 2BC3/4 Zeytinburnu, İstanbul
Tel: +90 212.674 10 51
Fax: 90 212.612 79 27
E-mail: info@sanermatbaacilik.com
Sertifika No - 35382

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayımlayan Alev Yayınlar'ın ve yazarının izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz, depolanamaz. Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Dr. Handan TOPRAK BENLİ

Yavuz ERGUN

Onur GÜLİN

Sibel ÖZKAN

Özlem YÜKSEL

Selin TAŞDEMİR

Ayberk ENEZ

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN

Prof. Dr. Şükrü ERSOY

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

Prof. Dr. Andreas KÜLZER

Prof. Dr. Blazej STANISLAWSKI

Prof. Gosciwit MALINOWSKI

Prof. Dr. Aynur Koçak

Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN

Dr. Şeniz ATİK

Dr. Hasan DEĞİRMENCİ

R. Haldun AYDINGÜN

Asuman YARKIN

Konrad SZYMANSKI

İÇİNDEKİLER

Sempozyum Açılış Konuşması Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer Dr. Handan TOPRAK BENLİ	7
Amindos Çiftliği'nden Avcılar Merkez Mahallesi'ne İsmail DİNÇTÜRK	13
Göçler İle Gelenler - Firuzköy Dr. Hasan DEĞİRMENÇİ	29
Firuzköy'de Yerleşim ve Yaşama Bakış Celal BİLGİN	41
Avcılar'da Eğitim, Kültür ve Sanat Onur GÜLİN	49
Avcılar'da Şehirleşme ve Çevre Sibel ÖZKAN	57
Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer (Nüfus ve Beşeri Durum) Yunus ARIKAN	71
İstanbul'un İlk "Örenyeri ve Kent Parkı"; Bathonea Projesi "First Archaeological and Metropolitan Park" of Istanbul Bathonea Project Asuman YARKIN	81
Tufan Miti İzinde Küçükçekmece Gölü Efsanesi The Legend of Küçükçekmece Lake in Impression of the Flood Myths Prof. Dr. Aynur KOÇAK	95
Avcılar'da Çağlar Boyunca Uluslararası Bir Aktarma Limanı (Bathonea) An International Transhipment Port through Ages (Bathonea) Haldun AYDINGÜN	105
Avcılar'ın Deprem Tarihi ve Gelecekteki Tehlikeler Hakkında Öngörüler The History of Earthquakes in Avcılar and Predictions about the Future Risks Prof. Dr Haluk EYİDOĞAN	115
Avcılar'da Afet Yönetimi ve Bilinci Disaster Management and Knowledge in Avcılar Dr. Oğuz GÜNDOĞDU, Özden IŞIK, İbrahim BERBER	125
Avcılar İlçesi ve Çevresinin Nadir Çiçekleri Rare Plants of Avcılar Village and Surroundings Prof. Dr. Tamer ÖZCAN	137
İklim Bağlamında Dünya Afet Tarihine Bir Bakış ve İnsan An Overview of the Disaster History of the World in the Context of Climate and Human Prof. Dr. Şükrü ERSOY	147

Avcılar İlçesinin Jeomorfolojisi Geomorphology of Avcılar Dr. T. Ahmet ERTEK, Dr. Hakan KAYA	159
Avcılar'ın Sumruları (Sterninae) Bülent ŞEKER	173
Vikingler Avcılar'da, "Varangianların Yolu Projesi" Vikings in Avcılar, "Project of the Varangian's Way" Prof. Dr. Błażej STANIŚLAWSKI	175
Cult Centers of St. Mamas in Constantine Porphyrogenitus' Works Side Remarks From the Project: Istanbul / Constantinople Constantine Porphyrogenitus'un Çalışmalarında Aziz Mamas Kült Merkezleri Istanbul / Constantinople Konrad SZYMAŃSKI	189
Bathynias Bathynias Olga WEĞLARZ	201
istanbul'da Aziz Mamas Kalıntıları Relics of St. Mammes in Istanbul Tomasz PEŁECH	211
Avcılar Kıyılarında Denizel Arkeoloji Çalışmaları Doç. Dr. Hakan ÖNİZ, Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN, Günay DÖNMEZ	221
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Buluntuları Işığında Sosyal Yaşam Kurguları Dr. Şeniz ATİK	229
Antik Çağ ve Erken Ortaçağ'da Doğu Trakya Tarihi The History of Eastern Thrace in Late Antiquity and the Early Middle Ages Prof. Dr. Andreas KÜLZER	243
Arkeolojik Verilerle Avcılar'ın Yüz Binlerce Yıl Öncesine Uzanan Geçmişi Hundred Thousands Years of Avcılar's History as Discovered Through Archaeological Researches Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN	263
Sempozyum Kapanış Konuşması BATHONEA ARKEOPARK PROJESİ Dr. Handan TOPRAK BENLİ	315

Avcılar Kıyılarında Denizel Arkeoloji Çalışmaları

Hakan Öniz*, Şengül Aydıngün**, Günay Dönmez***

Özet

“İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları” İTA projesi kapsamında 2008 yılında İstanbul Avrupa yakasında Avcılar’ın da dâhil olduğu çeşitli ilçelerde arkeolojik yüzey araştırmalarına başlanılmıştır. Avcılar bölgesi yakınlarında bulunan Yarımburgaz Mağarası’nın İstanbul’un en eski tarihöncesi yerleşimlerinden biri olmasından dolayı Küçükçekmece Gölü kıyıları bu çalışmalarda önemli bir yer tutmuştur. Bu proje kapsamında Küçükçekmece ve Büyükçekmece gölleri, bu göllerin denizle bağlantıları ve İstanbul Boğazı’nda ileri sonar yöntemleriyle ve/veya dalışlarla deniz tabanı incelenmiş, önemli arkeolojik sonuçlara ulaşılmıştır. Özellikle Küçükçekmece Gölü’nde karada kazısı yapılan alanların kıyılarında çok miktarda iskele ve rıhtım kalıntılarına ulaşılmış, bu gölün geçmişte önemli bir liman olarak kullanıldığı ortaya koyulmuştur. Holosen Dönem su yükselmelerine bağlı olarak hem Marmara Denizi’nde hem de Küçükçekmece Gölü’nde sualtında kalmış bazı yapılar tespit edilmiştir. Avcılar Firuzköy mevki kıyısında tespit edilen Neolitik yerleşim, hem bu hem de başka erken yerleşimlerin sualtında bulunabileceğın göstermektedir.

Anahtar Kelimeler:

İstanbul, Avcılar, Küçükçekmece Gölü, Deniz Arkeolojisi, Su altı

GİRİŞ:

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izinleriyle İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları başlığı altında arkeolojik yüzey araştırmaları Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya ABD Başkanı Doç. Dr. Şengül Aydıngün başkanlığında başlatılmıştır. Özet bölümünde belirtilen

kapsamda Avcılar kıyılarında gerçekleştirilen liman ve sualtı çalışmaları ise Doç. Dr. Hakan Öniz idaresinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar İstanbul’da yapılan ilk sistematik sualtı arkeoloji çalışmalarıdır. Bakanlık izinlerine bağlı olarak aletli dalış yöntemleri uygulanamamış, dolayısıyla diğer tekniklerle ortaya çıkartılan arkeolojik potansiyel, bu dalış yöntemleriyle henüz pekiştirilememiş du-

* Doç. Dr. Hakan Öniz, Sualtı Arkeoloğu - Akdeniz Üniversitesi Denizcilik Fakültesi

** Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

*** Günay Dönmez (MA), Sualtı Arkeoloğu

rumdadır. Halen hem Avcılar Kıyılarında hem de çalışılan diğer bölgelerde önemli tespitler yapılmış, İstanbul göl ve denizlerinin tahmin edilen arkeolojik değeri kısmen de olsa anlaşılmuştur. Suların altında kalmış tüm kültür mirası değerleri ileri aletli dalışların da dâhil olduğu ileri arkeoloji yöntemleriyle incelenmeyi beklemektedir.

Sualtı Çalışmaları

2008-2016 yıllarında İTA Projesi kapsamında beş ayrı sualtı tespit yöntemi uygulanmıştır. Bunların ilki Küçükçekmece Gölü kıyılarında form veren blokların gözle takibi; ikincisi yapı kalıntılarının deniz yüzeyinden maske/palet/snorkel ile incelenmesi; üçüncüsü Yan Taramalı Sonar, Dual Beam Sonar ve Sub Bottom Profiler cihazları kullanılarak yapılan araştırmalardır. Dördüncü yöntem uydu fotoğrafılarından faydalanılarak yapılan gözlemler yoluyla toprak ve sualtında kalmış kalıntıların tespiti; son yöntem ise İnsansız Hava Aracı (Drone) kullanılarak bölgenin hava fotoğraflarının alınması ve incelenmesi şeklindedir. Bu yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalar aşağıda aktarılmıştır.

Küçükçekmece Gölü Kıyıları Sualtı Araştırmaları (Harita 1)

2007 yılında bu bölgede karada yapılan yüzey araştırmaları sırasında 40-50 metre uzunluğunda bir duvar formunun yarım adanın etrafında çevrelendiği ve denize doğru taş sıralarının varlığı tespit edilmiştir. Bu sebeple ilk sualtı çalışmaları 2008 yılında bu duvar formu üzerinde yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda yarım adanın kuzeydoğu çizgisine 95 metre, kuzeybatı çizgisine ise 200 metre uzunluğunda, ortalama 135 cm kalınlığında bir duvar formu bulunmuştur (Res. 1). Söz konusu duvarın yapımında kullanılan taş blokların arasında devşirme olarak kullanılmış malzemeler de bulunmaktadır. Bu malzemelerin Helenistik ve/veya Erken Roma Dönemlerine ait olduğu düşünülmektedir. Söz konusu devşirme malzemelerin benzerleri Doğu Roma dönemi denizcilik yapılarında kullanılmıştır.

Yarım adanın uç kısmında, kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarlarının birleştiği yerde formu tam olarak tespit edilememiş bir yapı bulun-

maktadır. Kule formuna benzeyen bu yapıya ait kalıntılar suyun altında devam etmektedir. Söz konusu yapı gölün deniz girişinin tam karşısında bulunmaktadır. Gölün hemen hemen tüm kıyıları burada bulunan kuleden rahatça görülebilmektedir. Dolayısıyla buradaki muhtemel kule yapısından göle yapılan tüm giriş ve çıkışları görmek mümkündür.

Yarımada aynı zamanda doğal bir liman özelliği taşımaktadır. Göl İstanbul'da hakim olan iki rüzgar Poyraz ve Lodosun şiddetine göre dalgalanmaktadır. Bu nedenle özellikle yarım adanın batısı gemiler için emniyetli bir demirleme alanıdır (Res. 2). Günümüzde bu alandaki suyun derinliği 4 metredir. Akarsuların taşıdığı alüvyonların gölü doldurması nedeniyle antik dönemdeki su derinliği hakkında yeterli bilgiye ulaşılmamıştır.

Göl dibinde bulunan kalıntılar kum, çakıl ve deniz kabuklarından oluşan dip yapısı ve yosunlarla örtülü durumdadır. Su kirliliğinin belirtileri olan azot ve fosfattan beslenen bu yosun örtüsü normalde çok sınırdaki görür netliğini de etkilemiştir. Küçükçekmece Gölü'nün kuzeydoğu ve kuzeybatı kıyılarında yapılan çalışmalarda çok sayıda kalıntı izine rastlanılmıştır. Kuzeydoğu kıyısında 5 adet kuzeydoğu kıyısında ise 5 adet küçük taş iskele, çok sayıda duvar formu, çok miktarda seramik malzeme ve mermer yapı malzemeleri bulunmuştur. Bunların arasında bir de mermer stel parçası yer almaktadır. Bulunan taş iskelelerinin ikisinde rıhtım formlarıyla bağlantıları görülmektedir. Yapı kalıntılarında ait duvarların bir bölümü suyun altındadır. Formlar yaklaşık 2500 metre boyunca birbirleriyle bağlantısız duvarlar şeklinde hemen hemen kesintisiz şekilde devam etmektedir. İskeleler 5-8 metre arasında değişen uzunları ve 2-3 metre enleriyle küçük teknelerin yanaşabilecekleri yeterlidir (Res. 3). Her iki kıyıda da mevcut formlar Roma ve Doğu Roma Dönemlerine ait kıyı villalarına benzemektedir. Bu alanda 2008 yılında üzerinde mühür olan bir unguanterium bulunmuş ve MS 5-6 yüzyıla tarihlendirilmiştir. Sonraki üç yıl bu unguanterium kazının sembolü olmuş, devam eden yıllarda yarımada üzerinde devam eden kara kazılarında aynı unguanteriumdan yüzlerce-

si ortaya çıkartılmıştır. Bu kalıntılara bağlı olarak kazı alanının o yüzyıllarda bir sağlık merkezi niteliği taşıdığı anlaşılmıştır. Söz konusu buluntu sualtı arkeolojisinin önemini ve kıyılarda yapılan kara kazıları için ne kadar gerekli olduğunu ortaya koyması açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmalar sırasında yarımadanın yaklaşık 250 metre açığında göl içindeki bir sığlığın su üstünde kalan bölümünde iki adet taş blok görülmüştür. Bu bloklar etrafında yapılan incelemelerde yapı kalıntıları, duvar formları, mermer döşeme parçaları, seramik kalıntıları ve çok miktarda kiremit tuğla parçaları bulunmaktadır. Bulan kalıntılar üzerinde yapılan çizim çalışmaları sonucunda iki farklı yapıya ait temeller ortaya çıkartılmıştır (Res. 4-5). Bu yapı ile yarımada arasında bir sığlık bulunmaktadır. Bu sığlık günümüzde olduğu gibi geçmişte de gemiler için risk oluşturmaktadır. Bu nedenle buradaki yapının hem sığlığın yerini göstermek hem de limanın yerini belli etmesiyle amacıyla farklı iki dönemde yapılmış deniz fenerleri olmalıdır. Muhtemelen bu yapıyla ana kara arasında insan eliyle yapıldığı düşünülen kalıntılar da bulunmaktadır. İleride burada yapılacak olan kazı çalışmaları sonucunda bu yapıların tam işlevi ve büyüklüğü anlaşılacaktır. Küçükçekmece gölünün büyük kısmında kıyı formu üzerinde sıralı olarak devam eden taş sıraları tespit edilmiştir (Res. 6-7).

2009 ve 2015 yıllarında Küçükçekmece Gölü arkeolojik sualtı çalışmaları sırasında hemen hemen gölün tamamı yan taramalı sonar ile taranmıştır. Bu çalışmalarda elde edilen arkeolojik veriler ve tüm koordinatlar kayıt edilmiştir.

Küçükçekmece Gölü Kıyıları 2016 yılı Sualtı Arkeolojik Araştırmaları (Harita 4)

2016 yılında Kemer Sualtı Araştırmaları Merkezi ekibi tarafından Bathonea Kazıları çerçevesinde Küçükçekmece Gölü Bathonea Büyükbilgili Limanı olarak adlandırılan alanda çalışmalar yapılmıştır. Yüzey araştırması ve arkeolojik kazı olarak ikiye ayrılacak çalışmalar sonucunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Gölün kuzeybatı bölgesindeki büyük liman ve çevresinde son durumu tespit etmek ve kazı alanını belirlemek amacıyla kıyı ve liman alanında yüzey araştırması yapılmıştır. Burada bulunan seramik kalıntılarına ilişkin tarihlerle 2009 yılından beri devam eden kazı sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Önce limanın tüm kıyı tarafı, daha sonra kıydan iç bölgelerde yüzey taraması yapılmıştır (Harita 5). Bu çalışmada kıyıda ve kıyıya yakın yerlerde herhangi arkeolojik kalıntının olup olmadığı saptanmış ve yüzey seramiklerini incelenmiştir. Kıyı çalışmaları sırasında birçok seramik parçasının yüzeyde olduğu ve düzgün kesilmiş taş blokların bazı bölgelerde yayıldığı yeniden gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda kıyıda bir taş iskele görünümü veren alan belirlenmiş ve çalışmalarının burada yürütülmesine karar verilmiştir.

Kazı çalışması belirlenen açma alanında kıydan gözle görülebilir şekilde düzgün kesilmiş ve yerleştirilmiş taş bloklar gölün içinde 10 metre doğu istikametinde uzanmaktadır. Bu yapının küçük tekneler için iskele olarak kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Öncelikle 20x20 m²lik bir alanının bitki temizliği yapılmıştır. Bu temizlikler 2 gün sürmüş, Avcılar Belediyesi Fen İşleri Park ve Bahçeler biriminden 5 kişilik ekip bitki temizliğinde yardımcı olmuştur. Bitki temizliği sonrası 5x2.5 metre boyutlarında bir karelaaj oluşturulmuştur. Açmanın dış kısmında 20 cm.den başlayan dolgu açmanın iç kısmında iki metreyi bulmuştur. Yüzeydeki dolgu toprağın kaldırılması çalışmaları bir hafta kadar sürmüş, çalışmalar sırasında taş blokların kıyı bölgeden iç taraflara doğru gittiği gözlemlenmiştir. Fotoğraflama ve çizim çalışmaları yapıldıktan sonra çalışmalara son verilmiştir.

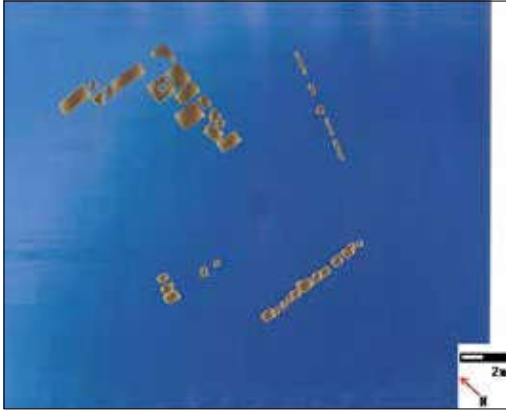
Kazısı yapılan alanda belirlenen taş yapı bir yol yapısıdır (Çizim 1). Üstü düz blok taşların kullanıldığı bu yol göle doğru en az 10 metre uzanan ve aynı tip blok taşlardan yapılmış iskele yapısına doğrudan bağlı bir yoldur. Buradan küçük tekneler yolcu ve yük taşımış olmalıdır. Söz konusu iskele yapısından önceki yıllarda gölün her iki tarafında da en az 10 adet belirlenmiştir. Bu durum Küçükçekmece gölünün denizle olan ilişkisini daha açık bir şekilde

ortaya koymakta, yalnızca orta boy gemilerle değil, daha küçük teknelerle de (7-14 metre) yolcu ve yük taşıdığını göstermektedir. Bu yapıya benzer çok sayıda iskelenin bulunması şahsi işletmelerin varlığını da göstermekte olabilir (Res. 8).

Başta Küçükçekmece Gölü'nün batı kıyısı olmak üzere Avcılar İlçesinin tüm kıyıları zengin bir arkeolojik yapıya ev sahipliği yapmaktadır. İleride yapılacak çalışmalar bu değerlerin aydınlatılması ve korunması için değer taşıyacaktır. Kıyılarda, göl ve denizde tespiti yapılmayan arkeolojik değerler, kaybedildiğinde kimsenin kaybedildiğinden haberi olmayacak özellik taşımaktadır. Araştırmak, incelemek ve yayınlamak bu değerlerin korunması için ilk adımdır.

Ön cephesi güney ve batı yönünden gelen dalga ve rüzgarlara açıktır. Yapının varlığı bir mendireğin varlığını gerekli kılmaktadır.

Alanın korunması için çeşitli bildirimler yapılmış, ancak bunlar hem altyapı çalışmaları, hem bölgedeki heyelan etkisi ve hem de denizin aşındırmasına karşı koyamamıştır. Söz konusu alanın bir an önce koruma altına alınması gerekmektedir.

Resim 4: Fener olabileceği düşünülen yapı kalıntılarının çizimi

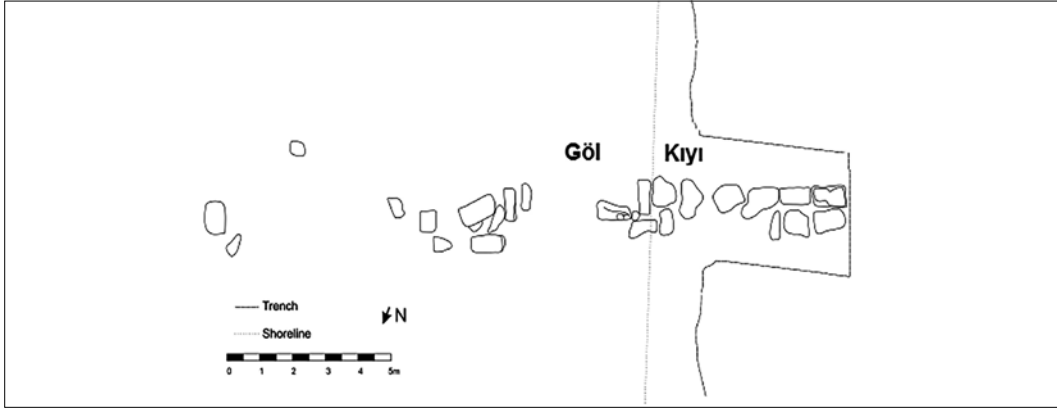
Resim 5: Göl içindeki sığlık alan üzerinde yapılan çalışmalar.

Resim 6: Küçükçekmece kıyılarındaki taş sırası

Resim 7: Gölün hemen tüm kıyısını çevreleyen duvar kalıntıları

Çizim 1: Kazılan alan ve ortaya çıkan yol. Yolun göl içinde kalan tarafı iskele yapısı olmalıdır.

Resim 8: Kazısı yapılan alanda tespit edilen taş bloklar göle doğru ilerliyor.